

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Házsongárd kővirágai**Egy tágasra szakasztott temetőhely**

Lehet szép egy sírkert? Andalitók, nosztalgiát ringatók Krúdy temetői? Igazolják Kant tételét? „Szép az, ami érdek nélkül tetszik.” Nem csupa érdek köt ahhoz a megszentelt földhöz, ahol „apáink hűlő, drága arcán járunk”? (Farkas Árpád) Nem lázad az idők kezdetétől a lélek az elmúlás ellen? Vagy ellenkezőleg: nem jövőnk záloga, biztosítéka a sírkövek és keresztetek erdeje, a kripták csöndje, homálya? Nem mond ellent a földi halandó racionális alaptermészetének Paul Valéry hatalmas ódája, amelyben – mint gúla, mint szó-piramis – halmozódik egymásra tér, idő, Fény, Igazság, jelen, jövő, béke, nihil, kacaj, könny, álom, szeretet, gyűlölet, vagyis a lét? (*Tengerparti temető*)

Kérdések, amelyekre nincsenek válaszok, s ha vannak, annyira egyértelműek, hogy okafogyottá teszik azokat.

Impozáns, kétkötetes albumot adott ki a Pharma Press Házsongárdról és a kincses városról, Kolozsvárról. Olyan pompás kiadvány ez, amely felkavar, s további kérdés-zuhatagba sodor: nem riadozik bennünk a lélek, hogy az elköltözöttek és az élők világát így egybekapcsolták a szerzők, Gaal György történész és Gránitz Miklós budapesti fotóművész? Nem sikolt belül, a mélyben Dsida Jenő (ő is itt nyugszik) *Psalmus hungaricus*a, ha arra gondolunk, hogy Erdély újkori fővárosa, Kolozsvár ma már nagy magyar temető? Igazolják Reményik Sándort, akit Jókai Anna az előszóban, az *Ajánló*-ban idéz: „A temető, az igaz élet / virraszt a halott városon”?

Az ilyen kérdéshalmaz a metafizikai világ felé mutat, amelynek nincsenek határai. Vagy a líra felé hajt, a költészet vízeséseibe sodor, annak túlsó tartópillére rendszerint a transzcendens mező.

Házsongárd titkát mostanig csak a költők tudták igazán fölfejtetni. Tudta ezt a szerző-szerkesztő, Gaal György, Kolozsvár legjobb ismerője, ezért a könyvben, mint gyöngyszemek a pártán, versek sorakoznak: Áprily Lajos, Reményik Sándor, Wass Albert, Kányádi Sándor versei, és a beköszöntőt is költő írta,

Gaal György – Gránitz Miklós: Örök Házsongárd, Kolozsvár és sírkertje a századok sodrában, I–II. (Pharma Press, Bp., 2010.)

egyik legnagyobb kortársunk, Lászlóffy Aladár, aki már innen, a Házsongárdból üzen nekünk, élőknek a 2004-ben keletkezett és a Helikonban megjelent írásával. Nem akármilyen eseményt ünnepelt akkor művés esszéjével: abban az évben a Magyar Örökség-díjat Kolozsvár temetőjének ítélte a kuratórium. Az első, igazán modern Házsongárd-könyvet is Lászlóffy szerkesztette: *Házsongárd – A temető neve és története*, Helikon Kiadó, 1989.

Ez hát az egyik szféra, amelyben szavakká, trópusokká, nyelvi, költői alakzatokká lényegül a híres sírkert.

Múltunkat viszont a történelemtudomány vizsgálja, s Gaal György nagyszerű historikus. Közli a száztagú városi tanács 1585. május 11-én hozott döntését, amellyel az új temetőkert létesítését elhatározták. Mintha a korabeli prédikátorokat olvasnók, olyan ízes, olyan méltóságos lejtésű ez a XVI. századi magyar nyelv a jegyzőkönyvi szövegben:

„Gondolván azért ökegyelmek városul, az felső tanácsbeli uraim is fenn lévén, együtt végeztek egyenlő vokssal, hogy a Torda utcai kisajton kívül való földben, ahol mostan a dinnyét vetették, egy jó és tágas darab helyt szakasszanak temetőhelynek, ahova mind szegény és gazdag személy válogatás nélkül temetkezzék, mely helyt jó örökös sövényvel befogjanak. Ez munkának penig és építésnek hamar-sággal való végbe vitelére választották Szabó Lénártot és Bálint deákot. Mely két uraim mellett szüntelen az két espánok mindenben ott legyenek, főképpen az karóknak és fonóvevesszőknek meghozatásában, szerzésében.”

A reneszánsz kora ez, és a reformációé, a prédikátorok dörgő hangját halljuk: Isten előtt minden ember egyenlő. És visszhangzik a bő másfél évtizeddel korábbi, 1568-as tordai országgyűlés határozata is, amely értelmében a szabadság nemcsak a halandó emberek találmánya, hanem az istenigazából a szellem, a lélek, a lelkiismeret szabadsága: „Nem engedtetik meg senkinek, hogy a tanításért bárkit is fogsággal vagy helyétől való megfosztással fenyegetsen, mert a hit Isten ajándéka, az hallásból lesz, mely hallás Isten igéje által van.”

Ez Házsongárd egyedülálló titka. Misztériuma. Egyenlőség, testvériség, szabadság. Ezt a kédót világ egyoldalúan a francia forradalmárok szájából ismeri, de itt az évszázadok zivataros kavargásában megvalósult. Ebben a temetőkertben a legutóbbi ordas időkig „szegény és gazdag személy válogatás nélkül” temet-

kezhették, és az élők, akik elhantolták halottaikat, törvény által védve gyakorolhatták vallásukat, hitüket.

Igen, ez volt Erdély. Ennek a szellemét őrzi Házsongárd. Identitásunk része, alapeleme. Zárán-dokhely. És nem csak a kegyelet kötelez. Szakrális okai vannak a Házsongárd-kultusznak. A magyarságtól soha nem állt távol a szakralitás, első vezéreink szakrális fejedelmek voltak. Akik itt pihennek a régi nagy szellemek közül, azokat magunkkal, magunkban hordozzuk, mindegy, hogy Dunántúlon, Csallóközben, Kárpátalján, Bécsben vagy Torontóban élünk: Szenczi Molnár Albert (+1634) költő, tudós, zsoltafordító, Apáczai Csere János (+1659) enciklopédikus, Tótfalusi Kis Miklós (+1702) betűmetsző művész, Gyarmathi Sámuel (+1830) nyelvész, Kótsi Patkó János (+1842), a színjátszás nagymestere, Bölöni Farkas Sándor (+1842) utazó és emlékiratíró, Kriza János (+1875) unitárius püspök, költő, néprajzkutató, gróf Mikó Imre (+1876), Erdély Széchenyije, Brassai Sámuel (+1897), az utolsó erdélyi polihisztor. Csonka és egyoldalú a névsor, önző módon csak a művészetek és a tudományok képviselőit emeltük ki.

S csak megemlíteni lehet a főnemesi családokat: itt pihennek a Bethlenek, Bánffyok, Kemények, akik nélkül nincs magyar történelem.

Párhuzamosan fut ebben a remek kiadványban a Házsongárd és Kolozsvár története. A korszakváltások, a nagyhatalmi tülekedések, Habsburg, oszmán ambíciók, kapzsi zsarolások, zabrálasok, harácsok pusztították a várost, de mindig volt elég türelme, diplomáciája, pénze, katonája, hogy megvédje magát, hogy kibújjon a hurokból, volt kompromisszumkésztsége, hogy a zsarnokot megpuhítsa.

Szász és magyar civisek települése egykoron, neve is német eredetű, aztán 1790-ben Nagyszébenből Kolozsvárra költözött a Gubernium, a Főkor-mányszék, így lett Erdély fővárosa és a Kárpát-medence egyik legfontosabb magyar központja a XIX. században. Csak Trianon tudta megrendíteni, de még az is csak lassan, fél évszázad alatt húzta vissza a Balkánra.

Mindezt dióhéjban, szakszerűen, elfogulatlan tudományossággal meséli el a szerző, s kiváló illusztrációkkal látja el a fotóművész. (A képi anyag külön tanulmány tárgya.)

Nem lehet becsukni és letenni addig a két hatalmas kötetet, amíg nem lapozzuk fel, nem keressük ki a *Névmutatóból* kedvenceinket, azokat, akik „európai tetőt” alkottak az irodalomból, kultúrából; sokan

megélték közülük a legsötétebb korszakot, a bolsevizmust is.

Kik azok az arcok, akikről már fényképek készültek, akik a szellem birodalmában barátaink voltak? Szakmai elfogultságból, de térszűke miatt is maradjunk a szépliteratúra mezején.

A marosvécsi találkozók résztvevői, az Erdélyi Helikon szerkesztői, prózamesterei, költői közül többen itt alusszák örök álmukat a Házsongárdban. Most valóban csak a legismertebbeket: Dsida Jenő (+1938), az angyal, Reményik Sándor (+1941), a legerdélyibb költő, Berde Mária (+1949), a prózaírás nagyasszonya, Bánffy Kisbán Miklós (+1950), irodalomszervező, prózaíró, Lám Béla (+1973), Csinszka első vőlegénye, regényíró, Szilágyi Domokos (+1976), költőzseni, Kós Károly (+1977), a reneszánsz-ember, Hervay Gizella (+1982) költőnő, Kacsó Sándor (+1984), a nagy publicista, Bajor Andor (+1991) világirodalmi mércével mérhető humorista és friss, nagy veszteségünk, Lászlóffy Aladár (+2009), világgal- és kultúra-felelős.

Gaal György nem élhetett az olvasó előjogával, kiváltságával, nem válogathatott ki csak kedvenceket: szakmáról szakmára, felekezetről felekezetre haladva, rövid életrajzot is közölve sorolja fel a levéltárosokat, szerkesztőket, színészeket, rendezőket, muzsikusokat, képzőművészeket, sportolókat, sőt a román kultúra és tudományos élet képviselőit. Nagy szolgálatot tettek a nemzetiségi küzdelmek mai vezetőinek azzal, hogy a teljes anyagot Jónás Éva és Tóth Gábor angolra is lefordította, tulajdonképpen kétnyelvű kiadvány a nagy könyv.

De minden ügybuzgalom ellenére csak megszámlálhatatlanul sok intézmény, szervezet és magánszemély támogatásával jöhetett létre, ezeket a *Köszönetnyilvánításban* sorolja fel Gaal.

Végezetül a legfájdalmasabb, legkínzóbb kérdésre kell válaszolnia írónak, kiadónak, szerkesztőnek, recenzensnek: mi a sorsa, mi a jövője a magyarság panteonjának, a Házsongárdnak?

Az közismert, hogy a románság pseudo-történelmét írja. Nemcsak a dákoromán elmélet tartja magát makacsul, hanem a közelmúlt magyar emlékeit is pusztítják, rombolják gonosz kezek irtalmatlanul. Az erdélyi magyarság élethalálharcának egyik színtere most Házsongárd. Kolozsvár elrománosítása a szívós, kitartó betelepítésekkel nagymértékben sikerült, de sírkertet is akarják. Megtiltottak magyar temetkezéseket, s Ó-Romániából behozott egyéne-

ket hantoltak el itt, akiknek semmi közük nem volt sem Erdélyhez, sem Kolozsvárhoz.

Szervezetek, intézmények nélkül védtelen egy nemzetiség, ezért 1999-ben, tizenegy kuratóriumi taggal, létrejött a Házsongárd Alapítvány, amelynek fáradhatatlan igazgatónöje Gergely Istvánné Tőkés Erzsébet tanárnő. (Ügyvezető elnök: Gaal György).

Talán sikerül megmenteni nagy kincsünket, több mint négy évszázados kegyhelyünket. Legutóbb 2011. július 4-én volt tiltakozó körmenet a rongálások ellen, a sírkert jogi, intézményes védelme érdekében.

„Kiált a halál némasága” – írta Reményik Sándor *Íme, bizonyosság* című versében, 1920-ban.

Szólaljon meg, kiáltson szerte a nagyvilágban az élő magyarság is! Különben emberiség elleni bűnöket követnek el romboló, barbár kezek Házsongárdban.

*

Kolozsvár nem az elmúlás, hanem a fiatalok városa. Erdélyben ott tanul a legtöbb egyetemista, otthonaik, az Egyetemi Könyvtár, az Egyetemisták Háza, a központi épület karnyújtásnyira van a sírkerttől, ezért hagyományosan oda járnak tanulni, és ott találkoznak a szerelmespárok.

Szép ellentét: jelképes egységben munkálkodnak az elköltözöttek szellemei a tudásra, szerelemre, életre éhes ifjú nemzedékekkel.

Az 1918-ban elhunyt Pista emlékszobra